TA’LIM MUASSASALARIDA AGRESSIV XULQ-ATVORLI O‘QUVCHILAR BILAN PSIXOLOGIK ISHLASH USULLARI

Narmuminov Abdurasul Eshboyevich

Surxondaryo viloyati Muzrabot tumani 51-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada agressiv xulq-atvor namoyon qiluvchi o‘quvchilar bilan olib boriladigan psixologik ishlarning mazmuni, shakl va metodlari yoritilgan. O‘quvchilarda agressiv xatti-harakatlarning yuzaga kelishiga ta’sir etuvchi ijtimoiy, oilaviy, psixologik hamda pedagogik omillar tahlil qilinib, ularni barvaqt aniqlash va korreksiya qilishning samarali yo‘llari bayon etilgan. Shuningdek, maktab psixologining diagnostik, profilaktik va korreksion faoliyati, individual suhbat, trening, art-terapiya hamda hamkorlikdagi yondashuvlarning ahamiyati ochib berilgan. Maqola ta’lim muassasalarida sog‘lom psixologik muhitni shakllantirish hamda o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: deviant xulq, psixologik korreksiya, profilaktika, psixodiagnostika, o‘smirlik davri, ijtimoiy moslashuv, art-terapiya, trening, emotsional zo‘riqish, tarbiyaviy muhit.

Kirish

Axborot texnologiyalari tez sur’atlarda rivojlanayotgan davrda yoshlar tarbiyasi, ularning ruhiy salomatligi hamda ijtimoiy xulq-atvori masalasi dolzarb muammolardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, ta’lim muassasalarida ayrim o‘quvchilarda agressiv xulq-atvorning namoyon bo‘lishi pedagoglar, ota-onalar va psixologlar oldiga muhim vazifalarni qo‘ymoqda. Agressiv xulq-atvor o‘quvchining nafaqat o‘quv faoliyatiga, balki uning tengdoshlari bilan

munosabatiga, oilaviy muhitiga hamda shaxs sifatida shakllanish jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli bunday holatlarni erta aniqlash, ularning sabablarini chuqur o‘rganish va samarali psixologik yordam ko‘rsatish bugungi ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘smirlik va bolalik davrida emotsional beqarorlik, o‘zini namoyon qilishga intilish, stressli vaziyatlarga duch kelish hamda ijtimoiy muammolar agressiv holatlarning yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi mumkin. Ayrim hollarda oiladagi nosog‘lom muhit, e’tibor yetishmasligi, zo‘ravonlik, internet va ommaviy axborot vositalaridagi salbiy kontentlar ham o‘quvchilarda tajovuzkor xatti-harakatlarning shakllanishiga ta’sir etadi. Natijada o‘quvchi dars jarayonida intizomsizlik qiladi, tengdoshlari bilan nizoga kirishadi, pedagoglarga nisbatan hurmatsizlik ko‘rsatadi yoki o‘z his-tuyg‘ularini nazorat qilishda qiyinchilikka duch keladi. Ta’lim muassasalarida agressiv xulq-atvorli o‘quvchilar bilan ishlash jarayoni kompleks yondashuvni talab etadi. Bu jarayonda maktab psixologi, sinf rahbari, pedagoglar va ota-onalarning o‘zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab psixologi o‘quvchining psixologik holatini diagnostika qilish, agressiyaning kelib chiqish omillarini aniqlash, profilaktik va korreksion ishlarni tashkil etish orqali muammoning kamayishiga yordam beradi. Ayniqsa, psixologik treninglar, individual suhbatlar, relaksatsion mashg‘ulotlar, art-terapiya va emotsional boshqaruvga oid metodlar agressiv xulq-atvorni yumshatishda samarali vosita hisoblanadi. Shuningdek, ta’lim muassasasida sog‘lom psixologik muhit yaratish, o‘quvchilarda muloqot madaniyatini rivojlantirish, nizoli vaziyatlarni tinch yo‘l bilan hal qilish ko‘nikmalarini shakllantirish ham muhim vazifalardan biridir. O‘quvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari va individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda olib borilgan psixologik ishlar ularning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga xizmat qiladi. Mazkur maqolada ta’lim muassasalarida agressiv xulq-atvorli o‘quvchilar bilan psixologik ishlash usullari, agressiyaning kelib chiqish sabablari hamda uni bartaraf etishda qo‘llaniladigan samarali metod va yondashuvlar ilmiy-psixologik jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

O‘quvchilarda agressiv xulq-atvorning kelib chiqishiga turli omillar sabab bo‘ladi. Eng avvalo, oilaviy muhit muhim o‘rin tutadi. Oilada doimiy janjal, zo‘ravonlik, ota-onaning farzandga befarqligi yoki haddan tashqari qattiqqo‘lligi bolaning ruhiy holatiga salbiy ta’sir qiladi. Mehr va e’tibor yetishmasligi natijasida bola o‘z his-tuyg‘ularini agressiv harakatlar orqali ifodalashga urinadi. Shuningdek, noto‘g‘ri tarbiya usullari, bolaning fikrini inobatga olmaslik, uni tengdoshlari bilan solishtirish ham agressivlikning shakllanishiga sabab bo‘lishi mumkin. Bugungi kunda internet, ijtimoiy tarmoqlar va kompyuter o‘yinlari ham o‘quvchilar ruhiyatiga kuchli ta’sir ko‘rsatmoqda. Zo‘ravonlikka asoslangan o‘yinlar, agressiv mazmundagi videolar hamda salbiy axborotlar bolalarda tajovuzkorlik hissining kuchayishiga olib keladi. Ayniqsa, o‘smirlik davrida emotsional beqarorlik yuqori bo‘lgani sababli ular tashqi ta’sirlarga tez beriladi. Natijada o‘quvchi o‘zidagi salbiy hissiyotlarni nazorat qilishda qiynaladi va agressiv harakatlarni namoyon qiladi. Ta’lim muassasalarida agressiv xulq-atvorli o‘quvchilar bilan ishlashda maktab psixologining faoliyati muhim ahamiyatga ega. Psixolog avvalo o‘quvchining ruhiy holatini chuqur o‘rganishi, agressiyaning sabablarini aniqlashi lozim. Buning uchun psixodiagnostik metodlardan foydalaniladi. Kuzatish, suhbat, test, so‘rovnoma va psixologik tahlil usullari orqali o‘quvchining emotsional holati, oilaviy muhiti hamda tengdoshlari bilan munosabati o‘rganiladi. Diagnostika natijalari asosida individual yondashuv belgilanadi. Agressiv o‘quvchilar bilan olib boriladigan psixologik ishlarning asosiy yo‘nalishlaridan biri profilaktik faoliyat hisoblanadi. Profilaktik ishlar agressiv xatti-harakatlarning oldini olishga qaratiladi. Bunda o‘quvchilar bilan muloqot madaniyati, nizolarni tinch yo‘l bilan hal qilish, his-tuyg‘ularni boshqarish va stressni yengish bo‘yicha treninglar tashkil etiladi. Ayniqsa, jamoaviy treninglar o‘quvchilarda o‘zaro hurmat, hamkorlik va bag‘rikenglik ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Psixologik korreksiya ishlari

ham agressiv xulq-atvorni kamaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Individual suhbatlar orqali o‘quvchining ichki kechinmalari tinglanadi, undagi salbiy hissiyotlarning sabablari aniqlanadi va ularga ijobiy yechim topishga yordam beriladi. Art-terapiya, musiqaterapiya, relaksatsion mashqlar hamda rolli o‘yinlar orqali o‘quvchining emotsional holatini barqarorlashtirish mumkin. Bunday mashg‘ulotlar bolaning o‘zini erkin ifoda etishiga, ichki zo‘riqishdan xalos bo‘lishiga va ijobiy fikrlashni shakllantirishga xizmat qiladi.

Agressiv xulq-atvorli o‘quvchilar bilan ishlashda ota-onalar bilan hamkorlik alohida ahamiyatga ega. Chunki bola tarbiyasining asosiy muhiti oila hisoblanadi. Psixolog ota-onalar bilan suhbatlar, seminar va maslahatlar tashkil etib, farzand bilan to‘g‘ri muloqot qilish, uni qo‘llab-quvvatlash hamda ruhiy ehtiyojlariga e’tibor berish bo‘yicha tavsiyalar beradi. Oilada sog‘lom psixologik muhit yaratilishi o‘quvchining agressiv harakatlarini kamaytirishga yordam beradi. Shuningdek, pedagoglarning o‘quvchilarga nisbatan munosabati ham muhim omillardan biridir. O‘qituvchilarning qo‘polligi, kamsituvchi gaplari yoki adolatsiz baholashi ayrim o‘quvchilarda norozilik va agressiyani kuchaytirishi mumkin. Shu sababli pedagoglar har bir o‘quvchining individual xususiyatlarini hisobga olib, ular bilan samimiy va hurmat asosida munosabatda bo‘lishlari zarur. Ta’lim muassasalarida sog‘lom psixologik muhit yaratish, o‘quvchilarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, sport va ijodiy to‘garaklarga jalb qilish ham agressiv xulq-atvorning oldini olishda muhim vosita hisoblanadi. Chunki foydali faoliyat bilan shug‘ullangan o‘quvchi o‘z energiyasini ijobiy yo‘nalishga sarflaydi va ijtimoiy muhitga tezroq moslashadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarda agressiv holatlarning yuzaga kelishi ko‘plab omillar, jumladan oilaviy muhit, noto‘g‘ri tarbiya, ijtimoiy ta’sirlar, emotsional zo‘riqish hamda internet va ommaviy axborot vositalaridagi salbiy

kontent bilan bog‘liqdir. Bunday holatlar o‘quvchining ruhiy rivojlanishi, ta’lim jarayonidagi faolligi va jamoadagi munosabatlariga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli agressiv xulq-atvorni barvaqt aniqlash va uning oldini olishda maktab psixologi, pedagoglar hamda ota-onalarning hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Psixodiagnostik ishlar, profilaktik tadbirlar, individual suhbatlar, treninglar, art-terapiya va korreksion mashg‘ulotlar o‘quvchilarning emotsional holatini yaxshilash hamda tajovuzkorlik darajasini kamaytirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, o‘quvchilarga nisbatan samimiy munosabat, ularni qo‘llab-quvvatlash va sog‘lom psixologik muhit yaratish agressiv xatti-harakatlarning kamayishiga yordam beradi. Bundan tashqari, o‘quvchilarning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish, sport, san’at va ijodiy faoliyatlarga jalb qilish ularning ijtimoiy moslashuvini kuchaytiradi hamda salbiy hissiyotlarni ijobiy yo‘nalishga yo‘naltirish imkonini beradi. Har bir o‘quvchining individual psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda olib borilgan tizimli ishlar ularning barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Yo‘ldoshev J.G‘. Ta’lim menejmenti va boshqaruv asoslari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017..
2. G‘oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta’lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.

7. UNICEF. “Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists”. – New York, 2018.
8. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
9. Internet ma’lumotlari